

УДК 336:658

С.А. КУЗНЕЦОВА, доктор економічних наук, завідувач кафедри
Дніпропетровського університету економіки та права імені Альфреда Нобеля

ПОБУДОВА ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В НЕСТАБІЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ: ТЕОРІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ

Сформовано теоретичні та методологічні засади побудови ефективної системи фінансового менеджменту компанії у нестабільній економіці.

Ключові слова: фінансовий менеджмент, нестабільна економіка, парадигма фінансового менеджменту, специфіка компанії, невизначеність, інформатизація.

Постановка проблеми. Загальна ефективність системи фінансового менеджменту будь-якого економічного суб'єкта визначається її спроможністю ефективно функціонувати в нинішніх умовах зовнішнього економічного середовища. Відповідно, розглядаючи питання побудови ефективної системи фінансового менеджменту, слід, перш за все, виходити з особливостей сучасної економіки, провідною з яких є її нестабільність на світовому і національному рівнях. Одним із факторів означеного стану речей є світові економічна та фінансова кризи, вплив яких підсилює загальний рівень нестабільності економічного середовища.

Так, голова Єврокомісії Ж.-М. Баррозу зазначає, що ситуація в економіці ЄС є «дуже непостійною» [1]. Президент та Голова правління Ощадбанку Росії Г. Греф наголосив на економічному форумі в Сочі, що світовій економіці ще не вдалося дійти стабільності, та найближчими роками вона буде залишатися волатильною [2].

У свою чергу, для вітчизняної економіки її нестабільність обумовлюється додатково нестабільністю політичної та соціальної сфери України, нормативно-правової бази та загалом трансформаційними процесами. Справедливо стверджує український дослідник, академік В.М. Геєць, що нестабільність — це іманентна властивість економічного розвитку, і саме тому ставиться питання

про наукове визначення та використання цієї властивості для цілей економічного зростання [3, с. 2].

Враховуючи вищевикладене, негайного вирішення потребує проблема формування теоретичних та методологічних засад побудови ефективної системи фінансового менеджменту в нестабільній економіці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальним аспектам функціонування економічної та фінансових систем в умовах нестабільності присвячено ряд праць зарубіжних та вітчизняних учених [3–10].

Безперечно наукову цінність має ґрунтовна наукова праця В.М. Геєця [3], в якій автором вперше зроблено системні узагальнення теоретичного і практичного характеру стосовно забезпечення розвитку за умов нестабільності. У цій праці розглянуто не тільки інструменти інвестиційної політики, а й сукупність таких складових, як: зовнішні запозичення, макро- та мікроекономічні підходи до реструктуризації підприємств, політика розширення внутрішнього ринку, соціогуманізовані перетворення в економіці і суспільстві, інноваційна політика, інструменти грошово-кредитної політики, що впливають на економічне зростання за умов нестабільності.

Я.А. Жаліло проаналізував особливості, властиві нестабільним економічним системам, їхній вплив на методологію формування і реалізації державної

економічної стратегії, визначив спільні та специфічні риси різних типів нестабільних економічних систем та зробив висновки щодо прийнятності концептуальних та методологічних рішень, застосованих у досліджуваних країнах, у процесі економічної трансформації України [4].

Науковці Є.Є. Іонін та М.Н. Овчинникова дослідили питання оцінки інвестиційної привабливості акцій в умовах фінансової кризи [5]. Вчені Національного інституту стратегічних досліджень зробили аналітичний огляд динаміки зростання та ризику нестабільності економіки України в 2008 р. [6].

У свою чергу російські вчені визначили характерні особливості сучасної нестабільної економіки Росії як середовища господарювання, в якому діє сучасне підприємство. Значний практичний інтерес мають запропоновані ними історичні рекомендації, які розроблені на підставі досвіду роботи підприємств різних галузей промисловості [7].

Визнаючи значну наукову та практичну цінність проведених науковцями досліджень, слід зазначити, що вони присвячені вирішенню загальних питань функціонування економіки та підприємств в умовах невизначеності. У той же час авторами не приділено достатньої уваги вивченню питання розвитку системи фінансового менеджменту в контексті забезпечення її ефективності в нестабільній економіці. З огляду на вищевикладене актуальною є необхідність дослідження теоретичних та практичних аспектів формування ефективної системи фінансового менеджменту суб'єктів господарювання в нестабільній економіці.

Постановка завдання. Метою цієї статті є формування теоретичних та ме-

тодологічних засад побудови ефективної системи фінансового менеджменту компанії в нестабільній економіці.

Виклад основного матеріалу. Вивчення спеціальної зарубіжної та вітчизняної літератури [1–21] дозволило систематизувати та відокремити такі базові фактори, які необхідно враховувати при побудові системи фінансового менеджменту в нестабільній економіці:

- 1) *формування загальної «матриці»* – теоретичних засад побудови системи фінансового менеджменту, які слід розробляти, виходячи з потреб бізнесу;
- 2) *урахування впливу нестабільної економіки;*
- 3) *забезпечення взаємодії систем бухгалтерського обліку та фінансового менеджменту суб'єкта господарювання.*

Пояснимо сутність та підстави визначення кожного з наведених факторів.

По-перше, при побудові системи фінансового менеджменту необхідно сформувати загальну «матрицю» – відповідні теоретичні засади, які слід розробляти, виходячи з існуючих суспільних потреб та потреб власників бізнесу.

Визначені засади мають забезпечити можливість їх подальшої деталізації в контексті розробки системи фінансового менеджменту для кожного суб'єкта економічних відносин (зокрема, підприємств), виходячи з їх індивідуальної специфіки.

Проведене попереднє дослідження світового наукового та практичного досвіду щодо специфічних особливостей різноманітних суб'єктів господарювання дозволило виокремити ряд критеріїв, що визначають існуючу специфіку компанії (рис. 1).

Індивідуалізація системи фінансового менеджменту конкретної компа-

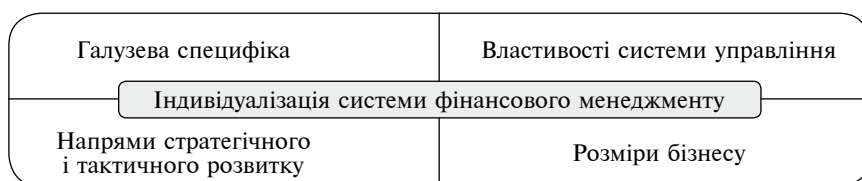

Рис. 1. Критерії індивідуалізації побудови системи фінансового менеджменту в нестабільній економіці (авторська розробка)

нії досягається шляхом урахування таких критеріїв: власна галузева специфіка, розміри бізнесу, властивості систем управління та існуючі напрями стратегічного та тактичного розвитку цих суб'єктів.

При формуванні відповідних засад доцільно спиратися на теорію Куна [13], за якою зміна парадигм (формування нової наукової теорії) відбувається внаслідок неспроможності існуючої парадигми відповідати інтересам користувачів через неможливість роз'яснювати та прогнозувати події і наявності в ній значної кількості аномалій, при цьому парадигми не повинні існувати разом – одна змінює іншу, і це революційна зміна.

Саме уповільнення процесу зміни теоретичних засад фінансового менеджменту зумовило існуючий стан речей щодо сучасного місця та ролі фінансового менеджменту у вітчизняному суспільстві (зокрема, неможливість прогнозувати наслідки управлінських рішень, неспроможність оперативно й ефективно реагувати на зміни в зовнішньому та внутрішньому економічному середовищі, відсутність якісної облікової інформації щодо фінансово-господарського стану суб'єктів господарювання). Це є наслідком того, що попередня парадигма фінансового менеджменту була орієнтована на потреби командно-планової системи управління на відміну від сучасної ринкової системи управління.

У застосуванні до фінансового менеджменту його побудова за підходом Куна повинна мати на меті:

- 1) встановлення принципів фінансового менеджменту;
- 2) визначення завдань системи фінансового менеджменту;
- 3) окреслення теоретичних припущень щодо функціонування фінансового менеджменту як інструменту, за допомогою якого можливо прогнозувати події.

У цьому аспекті повністю поділяємо думку Комітету з побудови та перевірки теорій бухгалтерського обліку Американської асоціації бухгалтерів (AAA), що метою створення нової або модифікованої теорії є забезпечення можливос-

ті зробити неочікуване очікуваним, перетворити аномальні випадки в передбачувані та пояснити [14, с. 53].

Фактор «урахування впливу нестабільної економіки». Для врахування цього фактору необхідно чітко розуміти сутність терміна «нестабільна економіка». Вивчення спеціальної наукової та практичної літератури [3–9] свідчить, що разом з поширеним застосуванням цього терміна, відсутня єдина позиція щодо його трактування. Так, В.М. Сумароков розглядає нестабільність економіки як відсутність гарантування повної зайнятості, стабільного рівня цін, наявності інфляції [9, с. 224].

Досить виваженим є визначення, запропоноване Я.А. Жаліло, якій під нестабільною економічною системою у своєму дослідженні розуміє таку, що знаходиться в стані нерівноваги внаслідок екзогенних факторів для цієї системи [4].

Справедливою є думка О.П. Рябенко [10, с. 35], що фактор ризику в підприємницькому середовищі особливо зростає в періоди нестабільного стану економіки, що супроводжується, зокрема, інфляційними процесами, занадто дорогими кредитами тощо.

Як свідчить міжнародна практика [11, с. 238], розвиток сучасного бізнесу відбувається під суттєвим впливом нестабільної економіки, тому за своєю метою концепції фінансового менеджменту повинні давати керівництву можливості прогнозувати та ефективно реагувати на зміни у зовнішньому середовищі суб'єкта управління.

Побудову фінансового менеджменту доцільно ґрунтувати на позитивній теорії бухгалтерського обліку (РАТ – positive accounting theory) [15–20], оскільки при її формуванні враховується вплив нестабільності в економіці.

Використання позитивної теорії передбачає побудову системи фінансового менеджменту, виходячи з потреб власників бізнесу та менеджерів компаній і ґрунтуючись на:

- 1) методологічному індивідуалізмі (засобі пояснення будь-якого соціаль-

ного явища виключно як наслідку індивідуальних процесів прийняття рішень);

2) неокласичній гіпотезі максимізації (кожен індивід приймає рішення при визначених обмеженнях виключно з метою максимізації особистої корисності).

Побудова системи фінансового менеджменту на підставі позитивної теорії забезпечує формування управлінських рішень у фінансовій галузі виходячи з припущень, викладених Т. Мауком [20, с. 231–239]:

– особи, що приймають рішення, мають правильні знання про економічну ситуацію;

– особи, що приймають рішення, віддають перевагу найкращій доступній альтернативі, враховуючи знання ними економічної ситуації та наявні у них в розпорядженні засоби;

– за умов, що зазначені вище, у ситуаціях виробляється своя внутрішня «логіка», та особи, які приймають рішення, діють відповідно до логіки ситуації;

– поведінка економічних суб'єктів та структур стабільна та скоординована; потреби до переваги індивідів автономні у відношенні до ринкової системи;

– усі особи, що приймають рішення, керуються власними вузькими егоїстичними інтересами, а не суспільним інтересом;

– фірма розглядається як вузол (явних або неявних) згод між сторонами, що егоїстично діють.

Урахування окреслених припущень дозволяє формувати систему фінансового менеджменту, яка ґрунтується на потребах суспільства, враховує природні егоїстичні властивості власників бізнесу й менеджерів компаній та забезпечує максимізацію рівня якості управлінських рішень, зокрема, встановленням відповідних обмежувальних та контрольних облікових процедур, методоло-

гічних прийомів та методів фінансового менеджменту (рис. 2).

Фактор «забезпечення взаємодії систем бухгалтерського обліку та фінансового менеджменту суб'єкта господарювання». Сучасний стан розвитку ринкових відносин в Україні та вітчизняної економіки зумовили необхідність зміни погляду на місце бухгалтерського обліку в системі управління суб'єктами господарювання. В умовах нестабільності зростає вплив факторів і підвищення ступеня невизначеності зовнішнього середовища підприємств, що обумовлює необхідність використання більш дійового та ефективного методологічного інструментарію облікової системи. Тому при побудові системи фінансового менеджменту необхідно враховувати концепцію власника. Як зазначає О.О. Канцуров [21, с. 54], відправним моментом концепції власника є максимальна реалізація прав власників й інвесторів без утиску прав та інтересів інших користувачів облікової інформації. Бухгалтерський облік має створити умови для ефективного інформаційного забезпечення системи фінансового менеджменту з урахуванням вимог власників щодо ефективного розпорядження своїм капіталом.

Економічні наслідки використання фінансовими менеджерами облікової інформації досить ґрунтовно досліджуються зарубіжними науковцями – Джербозом [22], Соломоном [23], Зеффом [24], Блейком [25], Хольтхаузеном та Лефтвихом [26], Фелзамом [27].

Результатом цих досліджень є формулювання двох елементів, які є підставою для побудови моделі бухгалтерського обліку: припущення та аналіз. Припущення робляться щодо природи суб'єктів, які приймають рішення, контекстів прийняття рішень та можливих систем забезпечення інформацією. Ана-

Ефективна система фінансового менеджменту:

ґрунтується на потребах суспільства	Враховує природні егоїстичні властивості власників бізнесу та менеджерів компаній	Забезпечує максимізацію рівня якості управлінських рішень

Рис. 2. Складові побудови ефективної системи фінансового менеджменту

ліз передбачає оцінку можливих моделей в аспекті потреби в інформації особи, що приймає рішення, та впливу альтернативних інформаційних систем.

Враховуючи зазначені наукові напрацювання, пропонуємо з метою забезпечення взаємодії системи бухгалтерського обліку з системою фінансового менеджменту компаніям брати до уваги таке.

При побудові системи фінансового менеджменту в умовах нестабільної економіки необхідно виходити з потреби створення моделі взаємодії системи бухгалтерського обліку із системою фінансового менеджменту компанії та внутрішньогосподарського перегляду способів оцінки об'єктів обліку, формування в обліковій системі значної деталізації аналітичної облікової інформації та забезпечення якості інформативності системи фінансового менеджменту суб'єкта господарювання, зокрема, щодо висвітлення стану та результатів діяльності підприємства, ефективності управлінських рішень з використання фінансових та виробничих ресурсів, використання внутрішніх резервів та взагалі здійснення господарських процесів.

Висновки та перспективи. Ефективності фінансового менеджменту сучасної компанії можливо досягти через формування загальної «матриці» (теоретичних засад побудови системи фінансового менеджменту, які слід розробляти, виходячи з потреб бізнесу), врахування впливу нестабільної економіки та забезпечення взаємодії систем бухгалтерського обліку та фінансового менеджменту суб'єкта господарювання. Індивідуалізація системи фінансового менеджменту конкретної компанії досягається шляхом урахування таких критеріїв: власна галузева специфіка, розміри бізнесу, властивості систем управління та існуючі напрями стратегічного і тактичного розвитку цих суб'єктів. Використання окреслених у роботі припущень дозволяє побудувати систему фінансового менеджменту, яка ґрунтується на потребах суспільства, враховує природні еґоїстичні властивості власників бізнесу й менеджерів компаній та забезпечує максимізацію ефек-

тивності управлінських рішень у нестабільній економіці.

Список використаної літератури

1. Баррозу Ж.-М.: Экономика ЕС по-прежнему нестабильна. – 2009 // <http://ktomskergebietx.info/t0m7k3rg3b13t39.html>
2. Мировой экономике не удалось пока добиться стабильности. – 2009 // <http://cred-fin.ru/news/2009-09-18-1735>
3. Геєць В.М. Нестабільність та економічне зростання / В.М. Геєць. – К.: Ін-т екон. прогноз., 2000. – 344 с.
4. Жаліло Я.А. Економічна стратегія держави у нестабільних економічних системах: монографія / Я.А. Жаліло. – К.: НІСД, 1998. – 144 с.
5. Іонін Є.Є. Оцінка інвестиційної привабливості акцій в умовах фінансової кризи / Є.Є. Іонін, М.Н. Овчинникова // *Финансы, учет, банки.* – 2008. – № 14. – С. 3–9.
6. Динаміка зростання та ризики нестабільності економіки України в 2008 році / Я.А. Жаліло, Д.С. Покришка, В.Б. Гловач, О.О. Молдован та ін.; заг. ред. В.Є. Воротіна. – К.: НІСД, 2008. – 41 с.
7. Клейнер Г.Б. Предприятие в нестабильной экономической среде: риски, стратегии, безопасность / Г.Б. Клейнер, В.Л. Тамбовцев, Р.М. Качалов. – М.: Экономика, 1997. – 288 с.
8. Сафронов Н.А. «Экономика предприятия» / Н.А. Сафронов (наук. ред.) та ін. – 2008 // <http://www.bibliotekar.ru/economika-predpriyatiya/index.htm>.
9. Сумароков В.Н. Государственные финансы в системе макроэкономического регулирования / В.Н. Сумароков. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 224 с.
10. Рябченко О.П. Держава і економіка: адміністративно-правові аспекти взаємовідносин: монографія; за загальною ред. О.М. Бандурки / О.П. Рябченко. – Харків: Вид-во Ун-ту внутр. справ, 1999. – 304 с.
11. Брунер Р.Ф. Краткий курс МБА: пер с англ. // Р.Ф. Брунер, М.Р. Икер, Р.Э. Фримен, Р.Е. Спекман, Э.О. Тайсберг. – М.: Олимп-Бизнес, 2005. – 384 с.

12. Hamel G. Seeing the Future First // Hamel G., Prahalad C.K. – Executive Excellence, 1995, November.
13. Kuhn T. The Structure of Scientific Revolutions / T. Kuhn. – Chicago: Chicago University Press, 1970.
14. American Accounting Association. Report of the 'Committee on Accounting Theory Construction and Verification' / American Accounting Association. – The Accounting Review. – 1971. – Supplement to Vol. XLVI – P. 53–79
15. Spiceland J.D. Intermediate Accounting / J.D. Spiceland, J.F. Sere, L.A. Tomassini. – The McGraw-Hill Companies, Inc.: 2-nd ed., 2001. – 1092 p.
16. Watts R.L. Positive Accounting Theory / R.L. Watts, J.L. Zimmerman. – Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall, 1986. – P. 144.
17. Watts R.L. Corporate financial statements: A product of the market and political processes / R.L. Watts // Australian Journal of Accounting. 1977. – April. – P. 52–75.
18. Gordon M. Postulates, principles and research in accounting / M. Gordon // The Accounting Review. – 1964. – № 58 (3). – P. 476–482.
19. Boland L.A. Criticizing positive accounting theory / L.A. Boland, I.M. Gordon. – Contemporary Accounting Research. – 1992. – № 9 (1). – P. 147–170.
20. Mouck T. Positive accounting theory as a Lakatosian research programmer / T. Mouck // Accounting and Business Research. – 1990. – № 20 (79). – P. 231–239.
21. Канцуров О.О. Застосування термінології міжнародних стандартів бухгалтерського обліку у нормативно-правовій базі України / О.О. Канцуров // Фінанси України. – 2006. – № 8. – С. 51–58.
22. Chalmers A.F. What is This Thing called Science? / A.F. Chalmers. – Brisbane: University of Queensland Press, 1982.
23. Solomons D. The polarization of accounting / D. Solomons. – Journal of Accountancy. – 1978. – № 146 (5). – P. 65–72.
24. Zeff S.A. The rise of economic consequences / S.A. Zeff // Journal of Accountancy, 1978. – № 146 (6). – P. 56–63.
25. Blake J.A classification system for economic consequences issues in accounting regulation / J. Blake // Accounting and Business Research. – 1992. – № 22 (88). – P. 305–321.
26. Holthausen R.W. The economic consequences of accounting choice: Implications of costly contracting and monitoring / R.W. Holthausen, R.W. Leftwich // Journal of Accountancy and Economics. – 1983. – № 5. – P. 77–117.
27. Feltham G. Financial Accounting Research: Contributions of information Economics and Agency Theory in Mattesich, R. (Ed) / G. Feltham. – Modern Accounting Research: History, Survey Guide. Research Monograph 7. Vancouver: The Canadian Certified General Accountants Research Foundation. – 1984. – P. 179–207.

Сформированы теоретические и методологические основы построения системы финансового менеджмента компании в нестабильной экономике.

Ключевые слова: *финансовый менеджмент, нестабильная экономика, парадигма финансового менеджмента, специфика компании, информатизация.*

Formed the theoretical and methodological basis for building an effective system of financial management company in an unstable economics.

Key words: *financial management, unstable economics, financial management paradigm, specific companies, uncertainty, information.*

Надійшло до редакції 08.12.2010